

Nemcsak a magyartanár — minden nevelő gondja és feladata

Talán különösnek tűnik, hogy számtantanár létemre a magyar nyelv oktatásának kérdéséhez szólok hozzá (kissé megkésve), azonban igen-igen komoly okom van rá. A matematika oktatása közben ugyanis naponta tapasztalom, hogy akik nem olvastak eleget, akiknek az általános műveltsége fölöttébb hézagos, azoknak a szókincse is szegényesebb, beszélőképesége gyatrább, s mindezek nyomán matematikai előrehaladása is lassúbb. Nem véletlenül hangoztatjuk, hogy a matematika a gondolkodás iskolája; nem kétséges, hogy így van, én azonban sok-sok évi tanítás nyomán állítom, hogy az anyanyelv ismerete, a helyes beszéd kialakítása még a matematika tanítását megelőzően kezdni formálási a helyes, logikus gondolkodást, és ha ez elmarad, megszínli a számtan tanítása is. Bizonyára ezt tapasztalják más szakok tanárai is; mint osztályfőnök és egykori pionírosztig-vezető magam is tudom, ezért állítom, hogy Hermann Gusztáv *Magyartanári feladatok, gondok* (Korunk, 1979. 10:760—765.) című tanulmánya szerencsésen a lényegre és a gyakorlati tapasztalatokra összpontosít, és minden pedagógus érdeklődésére igényt tarthat éppen a kítűzött cél — a permanens önképzés érdekében.

Távol áll tőlem, hogy Hermann Gusztávval vitába szálljak az általa felsorolt feladatok és gondok felett, amelyekkel külön-külön és összességükben is egyetértek. Csak azt hangoztatnám, hogy ezek a feladatok és gondok nem csupán a magyartanárt illetik, hanem minden becsületes, öntudatos pedagógust, szakmától, tantárgytól függetlenül. Egyetértek Hermann Gusztávval abban, hogy a középfokú oktatásban, az ipari jellegű szakliceumi osztályokban (a román tanítási nyelvűekben különösképpen) a magyartanár ilyenféle gondjai megsokasodtak, bár itt is részt vállalhat ebből a munkából minden tanügyi dolgozó. Úgy gondolom, hogy a szakliceumokban — ilyen értelmű — nagyobb nehézségek csak ott merülnek fel, ahol az I—VIII. osztályokban tanító pedagógusok felületes munkát végeztek. Ugyanis a liceumi „magyartanári feladatok és gondok” nagy részét az I—VIII. osztályokban tanító pedagógusoknak kell átvenniük. A mai fiatalok általában 3-4 évvel hamarabb érik el azt a szellemi színvonalat, mint század eleji társaik. Az I—VIII. osztályokban kell tehát megalapozni, kibontakoztatni és önállósítani az anyanyelv és nemzetiségi kultúra lelkivilágát; Sütő András-i „Engedjétek hozzám jönni a szavakat”-módon, mert ebben a korban a legfogékonyabb a gyermek, és megfelelő keret, több idő és lehetőség áll a rendelkezésére. Minden pedagógus, tantárgyától függetlenül, bekapcsolódhat és részt vehet ebben a tevékenységben mint osztályfőnök, pionirparancsnok, könyvtáros, kultúrfelelős. Részt vehet, ha részt akar venni, ha nem akadályozza meg ebben a kényelem, a közömbösség, az érdektelenség. A lelkiismeretes tanító már az I—IV. osztályokban is sokat tehet, az iskolaelőtti oktatásban dolgozó óvónők úgyszintén. Az V—VIII. osztályok tanárai pedig, ha odaadón és fáradtságot nem ismerve dolgoznak, egyszer s mindenkorra megvetetik a nemzetiségi kultúra iránti további önálló érdeklődés szilárd és tartós alapjait. Kell-e ehhez külön program, utasítás, tankönyv? Nem kell, csupán lelkiismeretesség, felelősségérzet és tenniakarás. Találkoztam azonban „pedagógussal”, aki már az V. osztályban úgy kezdte, hogy „véletek nem érdemesek!”, hogy aztán négy éven át ezzel leplezze teljes passzivitását, mások a bürokrácia papírhalmával takaróznak, némelyek pedig téren és időn kívül vegetálnak, semmit sem olvasnak, semmi sem érdekli őket, mindenre legyintenek, s vannak, akik nem is a tanulót, hanem önmagukat tartják az iskola értelmének és „tevékenységük” középpontjának... Ez a téma azonban nem ide tartozik, hanem a tanerők kiválogatásának és értékelésének kérdésköréhez.

Itt azokhoz szólnék, akik állandóan tanulni és dolgozni akarnak, akik újabb és újabb nemzedékeket akarnak nevelni — anyanyelvű kultúrájukban — romániai magyar nemzetiségűnknek a békére, a szocializmus építésére, a testvéri román és más együttélő népek szeretetére és megbecsülésére.

Az „életre nevelés” helyett nem véletlenül használtam a „békére nevelés” kifejezést. Nemcsak azért, mert az ENSZ-ben egyre inkább ezt a fogalmat használják, hanem mert a két fogalom között valóban alapvető tartalmi különbség van.

Alkotmányunk, törvényeink biztosítják anyanyelvünk és nemzeti kultúránk oktatását és gyakorlását. Nekünk, nevelőknek kell ezt a munkát mindennek előtt vállalnunk és nap nap után végeznünk — itt és most.

Hogyan is kellene akkor szakmától és végzettségtől függetlenül dolgoznia ezen a területen például egy osztályfőnöknek az általános iskola V—VIII. osztályában? Tekintsünk át tehát néhány módszert és alapvető tennivalót.

Az V—VIII. osztályokban nincs fontosabb feladat, mint az olvasás- és íráskészség állandó továbbfejlesztése és minél magasabb szintre emelése. Egy önállóan olvasó és olvasni szerető ifjú már egyben autodidakta is, és egy átlagos képességű tanuló, lelkiismeretes és hozzáértő nevelők irányításával föltétlenül eljuthat a VIII. osztály végére az anyanyelvi irodalom és kortárs közírói tevékenység további önálló követésének szellemi és érdeklődési színvonalára. Ez az a magaslat, amelyre ha fölsegítettük, akkor már önmagától is kitarul előtte az egész „Gutenberg-galaxis”, s a továbbiakban már egyedül is eligazodik. Az olvasáskészség fejlesztése tehát mindennél fontosabb. Hogy mit olvasson a gyermek az V—VIII. osztályokban? Ez a kisebb gondunk. Van mit olvasni bőven; gondoljunk csak Benedek Elek, Molnár Ferenc, Gárdonyi Géza, Korda István, Fekete István... de a gyermek-világ-irodalom nagyjai, Verne, Cooper, May, Mark Twain, Creangă műveire. Kezdetben még teljesen mindegy, hogy mit, csak olvasson, olvasson a gyermek egyre többet, egyre értelmesebben, egyre gyorsabban, egyre rendszeresebben. Létre kell hozni ennek érdekében az osztálykönyvtárat. Ez a kis könyvtár a tanulók közös tulajdona, amint az osztályfőnök irányításával négy éven át fokozatosan gazdagítanak, hogy aztán a VIII. osztály végeztével, a tanulók egyéni érdeklődési körének megfelelően szétosszanak, megteremtve ezáltal kinek-kinek az otthoni „egyéni könyvtára” alapjait. Addig is azonban az osztálykönyvtár közösen szerzett könyveit mindenki kedve szerint olvashatja.

Az olvasáskészség kialakítása, az olvasóformálás útja nem könnyű feladat, különösen a kezdet kezdetén nem. Nem minden gyermek és sajnos nem minden szülő érzi és érti ennek a dolognak a kivételes jelentőségét. A „megszerettetés” gyakran megköveteli bizonyos konkrét és határozott módszerek következetes alkalmazását. A nevelőnek számon is kell kérnie a tanulótól az elolvasott könyvet. Meg kell győződnie arról, hogy a gyermek valóban el is olvasta azt. Ennek érdekében a legjobban bevált módszer a háziolvasmány-füzet alapján történő egyéni vagy közös megvitatás. Itt azonban már az íráskészség fejlesztése és az egyéni vélemény kialakításának szempontjai is sorra kerülnek. Az elolvasott könyvekről írt rövid tartalmakat és értékeléseket rajzok egészítsék ki a képzelőtehetség, az esztétikum fejlesztése, az önálló alkotómunka öröme érdekében. A nevelőnek mindezt rendszeresen követnie és értékelnie kell. Olvasni tehát és írni, írni minél többet és egyre értelmesebben. Ne a tanár olvasson, hanem a tanuló! Ne a tanár szerepeljen: ő csak irányít, követ és ellenőriz. Így jutunk el fokozatosan Jókai, Tamási, Jack London, Victor Hugo és mások után a VIII. osztály végéig Kós Károly, Németh László, Sütő András írásaihoz, a hazai és külföldi kortárs irodalomig, az „írni-olvasni” tudásnak arra a színvonalára, amely a permanens továbbképzés számára nélkülözhetetlen. A szaklíceumokban tanító tanárok a megmondható, hogy ezen a területen sajnos milyen hiányosak az alapvető ismeretek. Ezért van az a Hermann Gusztáv által is említett — érdektelenség! Hány — a szó ilyen értelmében — anyanyelvén írni-olvasni nem tudó és rendkívül szegényes szókincsű tanulóval találkozunk nap mint nap a szaklíceumok osztályaiban, olyanokkal, akiknek anyanyelvű műveltségük hiányában valóban „csak makogás a hangjuk, vagy káromkodás”.

Az íráskészség fejlesztésének is megvannak a maga jól bevált módszerei. Itt az V. osztálytól kezdve már nem a kalligrafia a fontos, hanem a gyorsaság, a helyesség, az önálló fogalmazás. Az íráskészség fejlesztése érdekében végzett gyakorlatok során a tanuló lehetőleg ne másoljon, legyen ez a munka is alkotó jellegű és érdekes, bár néha — főleg a megfigyelőkészség színvonalának az ellenőrzése érdekében — másolásra is szükség lehet. Évharmadonként lehetne végezni egy ilyen ellenőrzést. De hogyan? Az illető osztály magyar vagy más tankönyvéből egy 30-40 soros fejezetet másoltatunk, és osztályozunk a másolás befejezésének kronológiai sorrendjében. Így minden tanuló kap egy bizonyos pontszámot az elsőtől az utolsóig (írásgyorsaság). Aztán kijavítjuk, és összeszámoljuk a másolási hibákat (megfigyelőképesség). Végül sor kerül még 1—10-ig terjedő pontértékű rangsorolásban az írásesztétikai értékelésére is, s a három pontszám összege jelenti az íráskészség értékelését és rangsorolását. Hogy miért fontos mindez, nagyon jól tudják a középiskolában tanító tanárok, de akkor már ezzel foglalkozni sem idő, sem lehetőség nincsen, s az a tanuló, aki ott nem tud gyorsan és helyesen jegyzetelni, az reménytelenül lemarad.

Az írás és olvasás valódi szeretete aztán előbb vagy utóbb megjön; az egy-két kivétel csak a szabályt erősíti. A megszerettetést a továbbiakban már fokozatosan átveszik maguk az írók és az olvasmányok. Ha aztán már jól ír és olvas a tanuló, akkor következik el a nevelő nehezebb, egyre több körültekintést és figyelmet megkövetelő feladata; a fokozatosság, az egyéni érdeklődési körnek és az általános műveltségnek megfelelő olvasmányok harmonikus összehangolása a tehetség, a jellem, az egyéniség kibontakoztatása érdekében. Itt van kivételes jelentősége az egyedi differenciált oktatásnak.

A koncentrációképesség fejlesztése sem nélkülözhető, és megvannak a jól bevált módszerei: egy elolvasott fejezet tartalmi szempontból minél pontosabb és részletesebb visszaadása, egy kis vers minél gyorsabb megtanulása, egy dallamos tiszta rögzítése, egy jelenet minél fantáziadúsabb grafikus ábrázolása stb. A fejlett koncentrációképesség az élet minden területén szükséges, a művelt olvasás és írás területén különösen. Enélkül felületessé, zilálttá és rendszertelenné válik a tanulás, és nélküli a szilárd és tartós alapot a további alkotó jellegű permanens önképzéshez.

Mindez azonban csak ott lehetséges, ahol egészséges alkotószellem uralkodik. Amíg a tanuló nem érti, hogy miért is kell neki keményen dolgoznia, a legtöbb esetben nem is lelkesedik. Az egészséges és öntudatos munkaszellem kialakítása sem megy magától. A „tanulj fiam” állandó hangoztatása, a dorgálások és büntetések sorozata, a megfélemlítés, az osztályozással való rákényszerítés vagy a szülői ajándékok tömegével megvásárolt „tanulói lelkiismeretesség” korszakának régen befellegzett. Az igazi nevelőnek a ma iskolájában föltétlenül és mielőbb meg kell találnia — egy permanens tehetség- és képességvizsgálat folyamatában, minden tanuló esetében külön-külön, a hajlam, képesség és tehetség függvényében — az önálló alkotómunka sikerélményének nélkülözhetetlen területét. Innen kell elindulnia, kemény és meggyőző egyéni munkájával példát is mutatva a megalapozott általános, szakmai és nemzeti műveltség alapos és tartalmas elsajátítása terén.

A módszerek akkor jók, ha minél konkrétabbak és minél tartalmasabbak. Ez a megállapítás különösen érvényes az anyanyelv és az anyanyelvű kultúra világában.

Következésképpen gyarapítani kell a gyermek népzenei és néptánc-anyanyelvének kincsét; ezen a szinten, akárcsak az olvasás megszerettetésekor, még nem az elmélet a fontos: nem a nyelvtan, nem a szolfézs, nem a tánc-„írás”, hanem népdalaink közös éneklése s néptáncaink közös gyakorlata: az ezekből áradó öröm, erő, életderű és sikerélmény. A „hét népdala” számára nincs jobb alkalom a szüneteknél, a pionírfoglalkozásoknál, a rendszeres osztálykirándulásoknál. Ehhez persze szeretni kell a gyerekeket és a velük való foglalkozást. Az ilyen irányban érdeklődő nevelők továbbképzésében konkrét segítséget nyújthatnak a népi művészeti iskolák, amelyek a nyári szünidőben éppen ilyen célból évek óta rendszeresen szerveznek néptánc-tanfolyamokat. De ebben a munkában a szülő is sokat segíthet.

Az V—VIII. osztályokban a fokozatosság és közérthetőség elveinek tiszteletben tartásával rendszeresíteni kell az évharmadonkénti irodalmi-kulturális pionírrendezvényeket, amelyekre a kölcsönös sikerélmény biztosítása érdekében mindig igen jó hatással van a szülők jelenléte. Jó alkalom erre a célra — az egyébként legtöbb esetben szürke és unalmas — szülői értekezlet, amelyen a megszokott formális és kényelmetlen elméleti értékelés és dorgálás helyett hangulatos, alkotó légkör uralkodik, s az állandó jellegű aktív gyakorlati és egyre tartalmasabb kulturális tevékenységben önmagától, folyamatosan követhető mindkét részlől a tanuló lelki és szellemi fejlődése. Az irodalmi-kulturális rendezvények fokozatosan népdalokkal, néptáncokkal, gyermekszindarabokkal, rajz- és kézimunka-kiállításokkal gazdagíthatók. A „Népballadák”, a „Ki tud több népdalt?”, az „Aranyarkantyú” verses, dalos, táncos esték és pionírvetélkedők, az iskolák és osztágok közötti ilyen értelmű kölcsönös látogatások és tapasztalatcserék, a folklórfesztiválon való részvétel és az irodalmi-kulturális jellegű osztálykirándulások mind-mind jó lehetőségek a kitűzött cél érdekében.

A közös munka egyre érdekesebb: Petőfi után kutatunk Segesváron vagy Székelykeresztúron, Tamási Gáspár bácsit látogatjuk meg Farkaslakán, és tiszteletünket tesszük Tamási Aron sírjánál kis műsorunkkal, Arany János múzeumát látogatjuk meg Szalontán, Gábor Aron ágyúöntő hámarait csodáljuk, Bolyai-kutatást végzünk, Orbán Balázs szejkei sírja előtt szemléljük a székelykapuk fába faragott néma tiszteletét. Ki-ki kedvének, hajlamának és tehetségének megfelelően dolgozik, gyűjt, kutat és rendez az népi varrottások, népviselet, népi bútorok, fazekasság, népi faragások stb. területén. Kós Károly, Kallós Zoltán, Haász Sándor, Szentimrei Judit és mások műveit tanulmányozzuk. A fiataloknak érezniük kell a bizalmat. Azt, hogy megbízunk bennünk, hogy az ő kis „tudományos” mun-

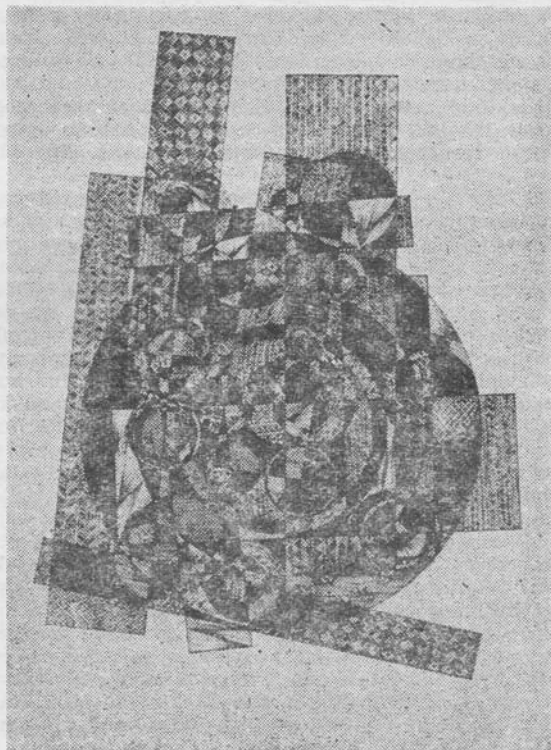
kájukat a tanár komolyan veszi. Érezniük kell, hogy azért nevelik, mert szeretik őket, mert szükség van rájuk. A legszebb munkák, a legszínelvonalasabb írások és tanulmányok, a legszebb rajzok, a legsikerültebb rendezvények műsorai és értékelése, a kirándulások legjobb naplói aztán az osztalgalbumba kerülnek, az „aranykönyvbe”.

Fokozatosan egyre gyakoribbá válik a színház, koncert, irodalmi-kulturális rendezvények látogatása, és ezekre szintén magunkkal visszük a szülöket is. Együtt járunk tehát színházba, kirándulásokra, együtt sportolunk, együtt énekeljük népdalainkat. És így, az V—VI. osztályokban a *Napsugárral*, a VII.-ben a *Jóbaráttal* s a VIII.-tól az *Iffjúmunkással* fokozatosan eljutunk *A Hét*, az *Igaz Szó*, az *Utunk* és a *Korunk* olvasásának, a nemzetiségi kultúránkhoz való ragaszkodásnak, az anyanyelven való művelődésnek szilárd erkölcsi és elvi megalapozottságú szellemi és érzelmi telítettségű színvonalára.

El tud-e végezni ilyen temérdek munkát a nevelő? El, annál inkább, hogy javarészt nem is ő, hanem maguk a tanulók végzik mindezt külön-külön és együttesen. Így alakul ki tehát differenciált módon az a bizonyos „egészséges, kollektív munkaszellem”. Meg kell tanulnunk nekünk, nevelőknek is jól szervezni, ellenőrizni és irányítani. Ezen áll vagy bukik minden!

Végül feltehetné valaki azt a kérdést, hogy ennyi feladat és munka mellett jut-e még ideje tanárnak és tanulónak arra, hogy a programokban előirt tantárgyakkal is foglalkozzék. Nem jelent-e mindez túlterhelést? Ellenkezőleg, csak ilyen, a fejlett anyanyelvű „írni-olvasni”-tudás szilárd alapjaira építve érhetőek el más szakmai területen is jó eredmények, csak így, mert a gyors és eredményes tanuláshoz alapműveltség kell, szilárd anyanyelvi alapműveltség. Én az utóbbi 12 év során ezt három generáció V—VIII. osztályánál próbáltam ki, és tanulóim háromszor kerültek első helyre a megyei matematikai olimpiászokon.

Magyartanári feladatok és gondok lennének mindezek csupán? — Nem! Kőzös gondjaink ezek. Minden nevelő gondja és feladata!

Heim András: Forró guzsaly